

I nedenstaaende Artikel gør Sekretær *Johs. Laursen*, Landbrugsministeriet, Rede for Statens Støtte til Opførelse af Staldhygiejneanlæg. Forstander *Karsten Iversen* vil i et følgende Hæfte af T. f. L. omtale den landbrugsmæssige Interesse, der knytter sig til Staldgødningens og Ajlens Opbevaring.

Statens Støtte til Opførelse af Staldhygiejneanlæg.

Af Sekretær *Johs. Laursen*.

Et halvt Aar før Krigen brød ud og et Aar før Danmarks Besættelse vedtog Rigsdagen Loven om *Laan til Foranstaltninger vedrørende Staldhygiejne og Opbevaring af Gødning*. Det var et heldigt Tidspunkt forsaavidt, som Loven gav Anledning til, at der i Tiden, indtil Materialelevanskelighederne gjorde sig stærkt gældende, blev opført et meget stort Antal Ajlebeholdere og Møddingsteder. Afspærringen medførte hurtigt Vanskeligheder for Forsyningerne med Gødningsstoffer, og Betydningen af de nyopførte Anlæg i de forløbne Aar har derfor ikke været ringe.

Oprindelsen til Staldhygiejneloven skyldes en Indstilling af Januar 1939 fra Statsministeriets Produktions- og Raastofkommission, der var blevet nedsat i Juli 1937 med den Opgave at søge tilvejebragt bedre Udnyttelse af Landets egne Raastofkilder. Naturligt nok havde Kommissionen i høj Grad Opmærksomheden henledt paa Mulighederne inden for Landbruget. Ganske vist var man, længe før Kommissionen tog Sagen op, klar over Betydningen af, at Staldgødning og Ajle blev opbevaret under de bedst mulige Forhold og udbragt paa Markerne paa de gunstigste Tidspunkter, men Forholdene var dog langt fra paa alle Ejendomme bragt i forsvarlig Stand. Det

kunde saaledes anslaaes, at ca. 25 000 Landbrugsejendomme i 1936 savnede Ajlebeholdere, foruden at et Antal Beholdere trængte til Reparation eller Fornyelse.

Naar Tilstandene ikke var bedre, skyldtes det ikke manglende Viden om, at det vilde være rentabelt at opføre Ajlebeholdere, men Raastofkommissionen mente, at mange Landmænd vilde have Vanskelighed ved selv at finansiere disse Arbejder, og at andre ikke for Tiden vilde føle sig tilskyndet til helt ud for egne Midler at gennemføre saadanne Foranstaltninger, selv om det var økonomisk overkommeligt for dem. Hvor der f. Eks. findes en ældre, omend daarlig Ajlebeholder, vil Opførelsen af en ny maaske ikke synes øjeblikkelig privatøkonomisk rentabel. Til Opførelsen af en saadan Beholder anvendes der imidlertid i overvejende Grad Arbejde og her i Landet producerede Materialer, f. Eks. Mursten, Cement og Rør, foruden indenlandske Raastoffer som Sand og Sten. Under Hensyn til den Forøgelse i forskellige indenlandske Produktioner, som en Ombygning eller Nyopførelse af et større Antal Ajlebeholdere vilde medføre, og under Hensyn til Besparelsen i fremmed Valuta, fandt Kommissionen det samfundsøkonomisk fordelagtigt at lade Staten yde Støtte til saadanne Foranstaltninger.

En Ombygning eller Nyopførelse af Ajlebeholdere og Møddingsteder med dertil knyttet Forbedring af Afløb fra Stalde vilde dels virke valutabesparende ved at overflødiggøre en Del af vor Import af Kunstgødning, dels med varig Virkning forbedre Økonomien for de enkelte Landbrugere. Endelig vilde selve Ombygningen eller Nyopførelsen af Ajlebeholdere og Møddingsteder og den deraf følgende Produktionsforøgelse i visse Industrier medføre en Forøgelse i Beskæftigelsen Landet over til et produktivt Formaal.

Ved Loven af 15. Marts 1939 fik Landbrugsministeren Bemyndigelse til at anvende indtil 10 Mill. Kr. til Udlaan til Landbrugere til Foranstaltninger vedrørende Opbevaring af fast og flydende Naturgødning, omfattende Ombygning eller Nyopførelse af Ajlebeholdere og Møddingsteder samt Istandsættelse af de med Ajlebeholderne forbundne Afløb fra Staldene.

Laanene maa ikke overstige $\frac{9}{10}$ af Omkostningerne. De maa andrage fra 200 Kr. indtil 2000 Kr., dog i særlige Tilfælde indtil 3000 Kr.; de udbetales kontant og er rentefri i hele Løbetiden samt afdragsfri i to Aar, hvorefter de afdrages med $\frac{1}{20}$ halv-aarligt. Laanesummerne er undtaget fra andre Kreditorers Retsforfølgning. Tinglyste Pantebreve har Pant og Fortrinsret som for kommunale Ejendomsskatter i de paagældende Ejendomme. Denne Bestemmelse blev fundet forsvarlig, fordi det maatte anses for givet, at Foranstaltningerne som Regel vilde tilføre Ejendommene en Fordel, der var større end Udgifterne, saaledes at Kreditorernes Stilling i Virkeligheden forbedres. Naar dette er Tilfældet, vilde det ikke være rimeligt at sætte Statslaanet *efter* de øvrige Prioriteter med det Resultat, at Statens Midler eventuelt gaar tabt, medens hele Fordelen ved Forbedringen tilfalder de ældre Kreditorer. Er der Tvivl om, hvorvidt en Ejendom bliver tilført en Værdiforøgelse mindst svarende til Laanets Beløb, bør Laan med Fortrinsret ikke ydes.

I 1937 blev Grundforbedringsudvalgene udvidet med en Repræsentant for Pengeinstitutterne, hvis Opgave bl. a. vil være at paase, at Prioritetshavernes Stilling ikke forringes. Er en Ejendom særlig højt prioriteret, vil Bevilling af Laan blive gjort afhængig af enstemmig Tilslutning fra Grundforbedringsudvalget. Ved Gennemførelsen af Loven om Laan til Ensilagebeholdere ønskede man ikke at give Laanene Fortrinsret, idet der kunde rejses Tvivl om Siloanlæggenes Værdi efter Afspærringens Ophør.

Forskud paa Laanene udbetales ikke, men Laantagerne kan afgive Transporter til Entreprenører eller til Pengeinstitutter, hvor de har opnaaet et midlertidigt Laan. En Forudsætning for Anerkendelse af en Transport er det, at den er givet til Sikkerhed for Udgifter ved det Arbejde, hvortil det paagældende Laan er tilsagt.

Administrationen af Staldhygiejneloven blev overladt til de i hver Amtsraadsreds samt paa Samsø nedsatte Grundforbedringsudvalg. Andragende om Laan indsendes til det stedlige Grundforbedringsudvalg, der videresender det til Landbrugsministeriet med sin Erklæring. Der skal vedlægges et fra en

Entreprenør indhentet Tilbud med Arbejdstegning for det paa-gældende Anlæg, der skal være af en passende Størrelse i Forhold til Kreaturholdet.

Laanet udbetales, naar der foreligger Opgørelse fra Grundforbedringsudvalget over Omkostningerne, og en Repræsentant for Udvalget har efterset, at Anlægget er forsvarligt udført efter den godkendte Arbejdstegning, og vedkommende Entreprenør har udstedt Garantierklæring for Arbejdets Udførelse.

Efter at der i Efteraaret 1940 var givet Landmændene Adgang til at vælge Tilskud i Stedet for Laan til Opførelse af Ensilagebeholdere, var det naturligt at søge gennemført en tilsvarende Ordning med Hensyn til Staldhygiejneanlæggene. Ved Lov af 18. Marts 1941 blev det derfor bestemt, at der i Stedet for Laan kunde ydes et Tilskud paa 25 pCt. af de samlede Omkostninger, dog højst et Tilskud paa 1200 Kr. pr. Ejendom. Der kan afgives Transport paa Tilskudsbeløbene, der ligesom Laanene udbetales, efter at de færdige Anlæg er godkendt af Grundforbedringsudvalgene. I Tilskudssager kræves ikke Garantierklæring fra Entreprenøren. Ved Lovændringen blev endvidere den samlede Bevilling forhøjet til 20 Mill. Kr.

Det viste sig hurtigt, at adskillige Landmænd foretrak at modtage et Tilskud og selv straks afholde Restudgiften frem for at optage Laan. Udviklingen fra Laan til Tilskud er gaaet støt i de forløbne Aar, indtil Statens Udgifter til Laan og Tilskud i det sidste Finansaar, 1944—45, var praktisk taget lige store. Da Tilskudsbeløbene kun er paa 25 pCt. af Udgifterne, men Laanene paa 90 pCt., er Antallet af Anlæg med Tilskud væsentlig større end Antallet af Anlæg med Laan. Naar der dog stadig optages en Del Staldhygiejneaan, men saa godt som ingen Laan til Ensilagebeholdere, skyldes det, at Vilkaarene for Staldhygiejneaan er de gunstigste. Silolaanene er kun paa 75 pCt. af Udgifterne, og de afdrages over 5 Aar mod 10 Aar for Staldhygiejneaanene. Endvidere er Staldhygiejneanlæggene dyrere end Siloanlæggene og derfor vanskeligere for den enkelte Landmand at finansiere selv.

Grundforbedringsudvalgene paaser, at Priserne for de Anlæg, hvortil der søges Laan eller Tilskud, er passende. Har ved-

kommende Landmand fastholdt Ønsket om Anskaffelse af et dyrt Anlæg, er der undertiden ydet Laan eller Tilskud i Forhold til en af Grundforbedringsudvalget skønsmæssigt ansat reduceret Pris. Senest er det den 28. Juni 1944 paalagt Grundforbedringsudvalgene at drage Omsorg for, at der ikke afgives Indstilling om Laan eller Tilskud til færdigstøbte Ajlebeholdere (og Ensilagebeholdere), hvis Salgspris er beregnet paa Grundlag af en højere Betonpris, end den af Priskontrolraadet ansatte.

I Sommeren 1942 indførtes Cementrationeringen, og det blev efterhaanden vanskeligt at fremskaffe Cement til Opførelse af Ajlebeholdere og Møddingsteder af det Kvantum, der blev stillet til Raadighed for Salg gennem de Handlende uden særlig Tilladelse. Efter at der i Efteraaret 1942 og 1943 var stillet et Kvantum Cement til Raadighed for Opførelse af Ensilagebeholdere, blev der i Forsommeren 1944 efter Forhandling med Handelsministeriet gennemført en Ordning, hvorefter et begrænset Antal Indkøbstilladelser for Cement blev stillet til Raadighed for Grundforbedringsudvalgene til Opførelse af Ajlebeholdere. I Efteraaret 1944 og 1945 blev der bevilget yderligere et Antal Indkøbstilladelser for Cement til Ajlebeholdere og Ensilagebeholdere. De Landmænd, der ønskede at komme i Betragtning ved Fordelingen af Cementen, maatte over for Grundforbedringsudvalgene afgive Erklæring paa Tro og Love om, at de havde truffet Aftale med en Haandværker om Opførelse af en Ajlebeholder, at Arbejdet vilde blive udført med det samme, og at vedkommende ikke selv var i Besiddelse af eller kunde fremskaffe den fornødne Cement paa anden Maade.

Ud fra den Betragtning, at Anlæg af Møddingsteder bedre end Opførelse af Ajlebeholdere kan udsættes, har Landbrugsministeriet siden Efteraaret 1942 kun undtagelsesvis bevilget Laan eller Tilskud til Møddingsteder. Hvor Bevilling i særlige Tilfælde paa Grund af Anlæggets Nødvendighed er blevet givet, har man forlangt Møddingstedet udført med Anvendelse af mindst mulig Cement. Muren maa saaledes opføres af Kampesten eller haardtbrændte Mursten i Mørtel af hydraulisk Kalk og foroven afdækket med Tagsten. Bunden maa sættes som almindelig Stenbro. Ligeledes paa Grund af Cementsituationen

forlanger man, at der til Tilløbsledninger til Ajlebeholdere i Stedet for Cementrør skal anvendes saltglasserede Lerrør, saafremt saadanne kan fremskaffes. Ajlebeholderne har som Hovedregel maattet opføres uden Anvendelse af Jern, idet Tilddeling af Jern kun har kunnet opnaas til Dæksler.

Fordelingen af Laan og Tilskud paa de enkelte Aar fremgaar af nedenstaaende Oversigt over de faktisk udbetalte Beløb:

Laan og Tilskud i Henhold til Staldhygiejneloven.

	Laan Kr.	Tilskud Kr.	Ialt Kr.
1939—40	3 605 440	—	3 605 440
1940—41	3 133 716	—	3 133 716
1941—42	1 956 487	449 947	2 406 434
1942—43	1 002 802	528 424	1 531 226
1943—44	623 777	401 018	1 024 795
1944—45	331 195	327 799	658 994
Tilsammen	10 322 222	1 379 389	11 701 611

Det ses heraf, at Loven straks blev stærkt udnyttet. Det første Aar blev der endda bevilget Laan paa næsten 7,5 Mill. Kr., men kun Halvdelen heraf naaede at komme til Udbetaling samme Aar. Disse Anlæg maa overvejende opføres i Sommerhalvaaret, og dersom et Anlæg ikke naar at blive opført inden Vinteren, maa Bevillingen staa udnyttet indtil næste Foraar. Fra 1941 har Udnyttelsen af Loven været jævnt dalende, hvilket dog næppe skyldes manglende Interesse, men snarere Materiale vanskelighederne. Herpaa tyder det bl. a., at der henstaar Bevillinger paa ca. 1 Mill. Kr. til Anlæg, som endnu ikke er udført. Den af Landbrugsministeriet almindeligvis fastsatte Frist paa eet Aar for Anlæggenes Udførelse forlænges derfor i ikke faa Tilfælde. Under L. A. B.'s Kampagne for Fremskaffelse af et Beredskab af Arbejdsopgaver i Landdistrikterne viste der sig at være adskillig Interesse for Staldhygiejneloven.

Laanenes Gennemsnitsstørrelse har været ca. 1000 Kr., medens Tilskudene gennemsnitlig har andraget godt 300 Kr. Da Laanene er paa $\frac{9}{10}$ og Tilskudene paa $\frac{1}{4}$ af de samlede Udgifter, har Anlæggene saaledes gennemgaaende kostet ialt 1100—1200 Kr.

Antal Bevillinger pr. 1. April 1945.

Amtsraadskreds	Laan	Tilskud	Ialt	Antal Ejendomme for hvert Staldhygiejneanlæg	Ejendomme m. Ajlbeholder i pCt. af samtlige Ejendomme 1936
København	44	34	78	22	} 73
Roskilde	184	110	294	12	
Frederiksborg	258	183	441	14	
Holbæk (herunder Samsø)	496	221	717	17	78
Sorø	404	186	590	13	78
Præstø	401	236	637	15	70
Bornholm	442	92	534	7	88
Maribo	467	168	635	13	65
Svendborg	636	410	1 046	10	89
Odense	213	166	379	22	} 90
Assens	330	111	441	10	
Øerne	3 875	1 917	5 792	13	80
Vejle	576	409	985	12	94
Skanderborg	371	213	584	14	} 97
Aarhus	341	155	496	10	
Randers	523	211	734	16	96
Aalborg	684	442	1 126	12	93
Hjørring	1 197	800	1 997	7	94
Thisted	387	232	619	15	97
Viborg	781	422	1 203	12	97
Ringkøbing	944	375	1 319	12	94
Ribe	488	418	906	14	93
Haderslev	456	183	639	7	81
Aabenraa	181	100	281	11	} 78
Sønderborg	158	147	305	7	
Tønder	341	89	430	9	71
Jylland	7 428	4 196	11 624	11	93
Hele Landet	11 303	6 113	17 416	12	88

Bevillingernes Fordeling paa Amterne fremgaar af foranstaaende Tabel. Antallet af Bevillinger kan dog ikke uden videre tages som Udtryk for, at der er udført Staldhygiejneanlæg ved 17 400 Ejendomme, idet der i en Del Tilfælde er ydet mere end eet Laan eller Tilskud til samme Ejendom, f. Eks. først til en

Ajlebeholder, senere til et Møddingsted. En Del af Bevillingerne angaar endvidere Ombygninger af ældre Anlæg, Fornyelse af Ajlebeholderdæksel eller Fornyelse af Tilløbsledning.

For at muliggøre en Sammenligning mellem de enkelte Amters Udnyttelse af Loven, set i Forhold til Antallet af Landbrugsejendomme i hvert Amt, er i næstsidste Kolonne beregnet Antallet af Landejendomme for hver Staldhygiejnebevilling. Det fremgaar heraf, at Bornholm samt Hjørring, Haderslev og Sønderborg Amtsrads kredse har udnyttet Loven stærkest; der er her givet en Bevilling for hver syvende Ejendom. Ogsaa Tønder, Aarhus, Svendborg samt Assens og Aabenraa Amtsrads kredse har et forholdsvis stort Antal Bevillinger. I Gennemsnit for hele Landet er der givet en Staldhygiejnebevilling for omtrent hver tolvte Landejendom.

Det skal bemærkes, at Resultatet ikke uden videre kan tages som Udtryk for Interessen for Staldhygiejneanlæg. En stærk Udnyttelse af Loven kan skyldes, at der i det paagældende Amt var særligt daarlige Forhold indtil Lovens Gennemførelse, medens en begrænset Udnyttelse kan skyldes, at Forholdene i højere Grad var bragt i Orden. I Tabellens sidste Kolonne er anført, hvor stor en Procentdel af Landbrugsejendommene, der i 1936 havde Ajlebeholder. Det ses heraf, at f. Eks. de sønderjyske Landsdele, der har udnyttet Staldhygiejne-loven stærkt, i 1936 var væsentlig daarligere forsynet med Ajlebeholderanlæg end det øvrige Jylland. Paa den anden Side var Bornholm og Hjørring Amt, der ogsaa har høj Udnyttelse, i Forvejen godt dækket med Hensyn til Ajlebeholdere. Men som nævnt maa Sammenstillingen tages med Forbehold, fordi Tællingen i 1936 ikke omfatter Møddingsteder, hvilket derimod gælder Opgørelsen efter Staldhygiejne-loven, der desuden medtager Reparationer.

I Forbindelse med Maskintællingen den 27. December 1944 indhentede Det statistiske Departement ogsaa Oplysninger om Ejendommenes Forsyning med Ajlebeholdere og Møddingsteder. Af Departementets Meddelelse om den foreløbige Opgørelse fremgaar det, at der nu fandtes Ajlebeholdere paa knap 192 000 Ejendomme, svarende til godt 91 pCt. af samtlige Land-

ejendomme. Det er navnlig de mindste Ejendomme med en Grundværdi paa under 3 000 Kr., der trækker Gennemsnittet ned, idet kun 78,5 pCt. af disse Ejendomme har Ajlebeholdere. Af Ejendommene med fra 5 000 til 80 000 Kr. Grundværdi har ca. 95 pCt. Ajlebeholdere, og af Ejendommene med fra 3 000 til 5 000 Kr. Grundværdi samt af Ejendommene med over 80 000 Kr. Grundværdi har netop 91 pCt. Ajlebeholdere. Jylland er bedst forsynet med Ajlebeholdere, idet her gennemsnitlig 95 pCt. af Ejendommene nu har Ajlebeholdere mod kun 85 pCt. paa Øerne.

Møddingsteder fandtes paa ca. 197 000 Brug, svarende til ca. 94 pCt. af samtlige Brug. Paa ca. 14 000 Brug var Møddingstederne overdækket. Saavel overdækkede som uoverdækkede Møddingsteder fandtes forholdsmæssigt i næsten lige stor Udstrækning paa smaa og store Brug og i omtrent lige høj Grad i Jylland og paa Øerne.
